

ARKEOLOGISK UTREDNING STEG 1 2020

Ola Kadefors

VATTENLEDNING ÅLED-OSKARSTRÖM

Halland, Halmstads kommun, Enslövs socken

KULTURMILJÖ HALLAND RAPPORT 2020:14

STIFTELSEN HALLANDS LÄNSMUSEER

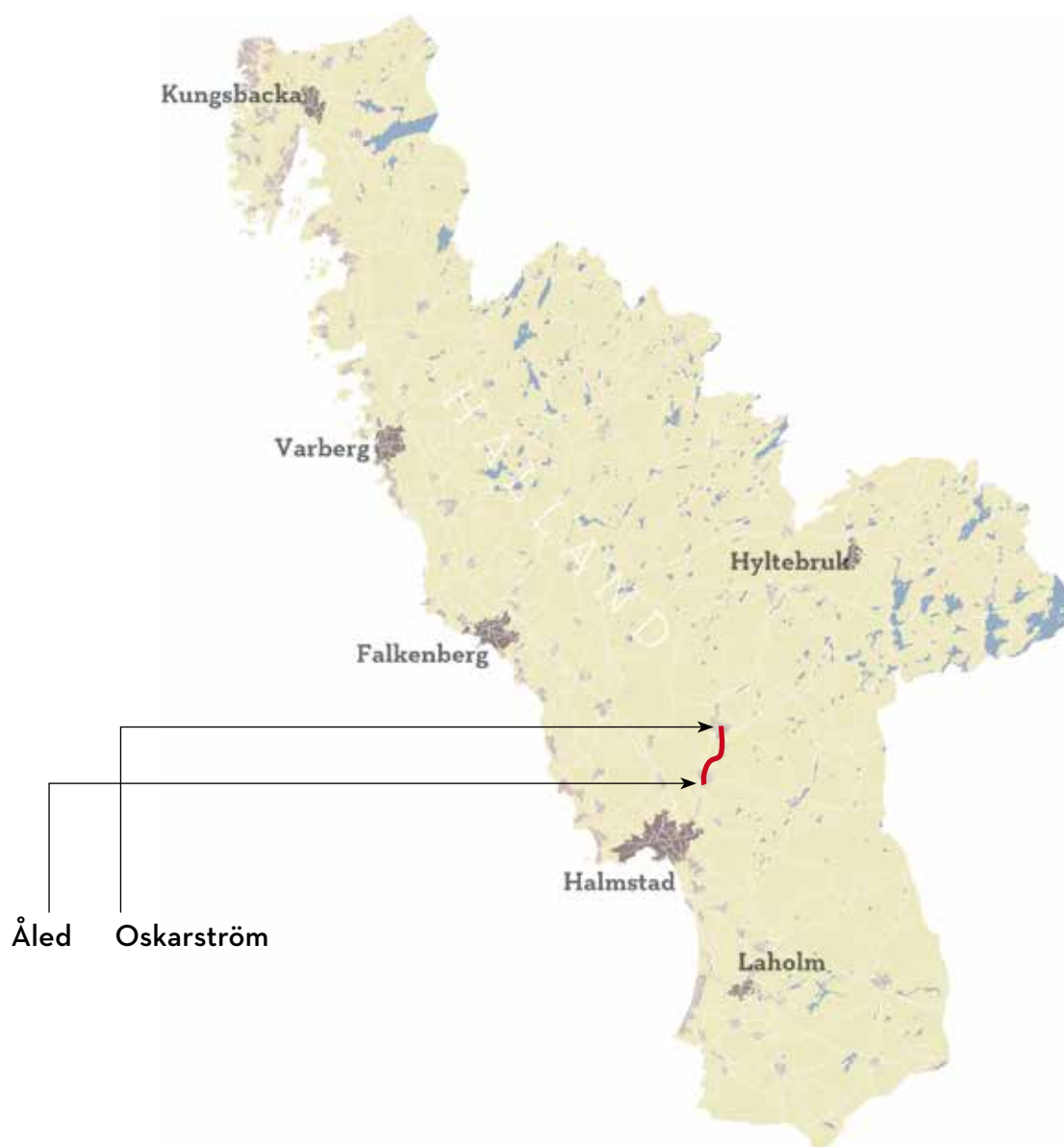

Ola Kadefors

VATTENLEDNING ÅLED-OSKARSTRÖM

ARKEOLOGISK UTREDNING STEG 1

Halland, Halmstads kommun, Enslövs socken

Stiftelsen Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2020

Arkeologisk utredning 2019-2020

Bild framsida: Hålväg på vägen bort mot Fotstad. Foto: Ola Kadefors. (fotonr. 2019-92-24).

Grafisk form och layout: Anders Andersson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

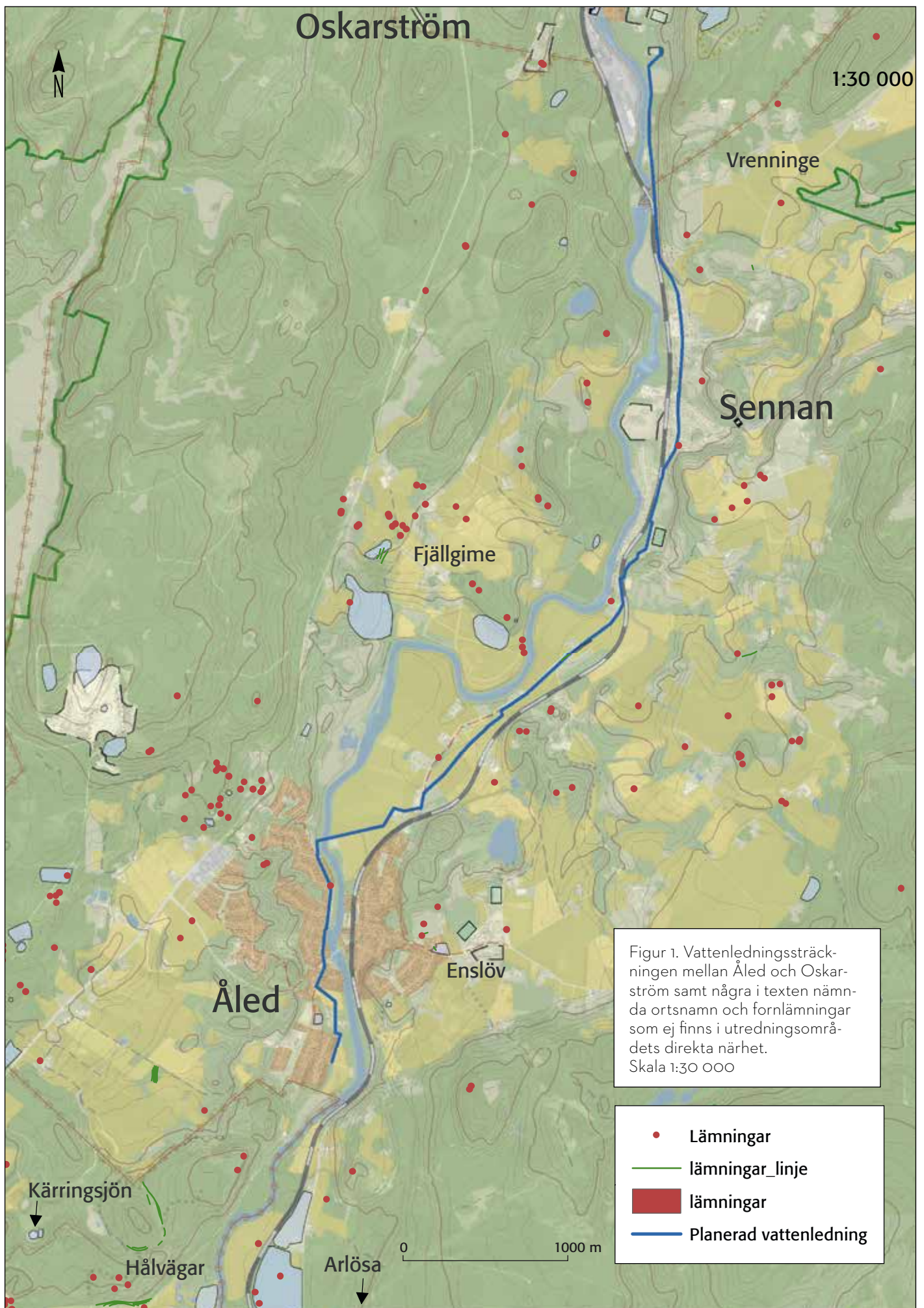
Ärende nr ms2006/02316.

INNEHÅLL

Vattenledning Åled-Oskarström Steg 1 utredning	7
Sammanfattning	7
Metod	7
Kort om socknen	7
Allmän fornlämningsöversikt	8
Område för område – Ytor som bör utredas ur antikvariskt hänseende, samt ytor som ej förordas fortsatt utredning.....	12
Övriga ytor i den norra delen av undersökningsområdet	18
Sammanfattning och förslag inför fortsatta projekt	20
Referenser	21
Tekniska och administrativa uppgifter	22
Rapporter från Kulturmiljö Halland 2020	23

VATTENLEDNING ÅLED-OSKARSTRÖM STEG 1 UTREDNING

Sammanfattning

Med anledning av en planerad vattenledning mellan Åled och Oskarström har Kulturmiljö Halland utfört en arkeologisk utredning, steg 1, vilken inbegriper en byråinventering och en fältinventering av det område som kan komma att påverkas av den planerade vattenledningen. Utredningens syfte är skapa ett underlag för fortsatt antikvarisk bedömning av de ytor som kan komma att påverkas av exploateringen.

Den planerade vattenledningen mellan södra delen av Åleds samhälle till reningsverket söder om Oskarström utgör en sträcka på ca 7400 meter. Vattenledningen kommer att gå genom ett flertal olika miljöer men framförallt genom åkermark, tätbebyggt område i Åled och Sennan, samt i de norra delarna utmed skogsklädda branter vid Nissans östra sida.

Sett till det historiska kartmaterialet kommer vattenledningen inte passera några äldre byar eller gårdsstrukturer, därtill är orterna Åled och Sennan alltför unga, utan i huvudsak genom områden som på skifteskartor är upptagna som ängsmark. Endast i ett fall passerar ledningen genom inägomark till Enslövs by. En fältinventering utfördes i syfte att rannsaka potentialen för fornlämningar inom ledningssträckningen. Vid denna fältinventering kunde konstateras att det i vattenledningssträckningen finns stora ytor, framförallt utanför men även inom samhällena Åled och Sennan som bör underkastas en arkeologisk utredning. Vidare kunde konstateras att det, framförallt i de norra delarna, finns omfattade ytor som vi bedömer inte behöver underkastas arkeologiska insatser.

Metod

Det föreliggande arbetet har genomförts genom studier av kart- och arkivmaterial, samt en fältbesiktning/inventering i den planerade vattenledningssträckningen. Kartstudierna har gjorts på ett samlat historiskt kartmaterial som finns tillgängligt i Lantmäteriets historiska kartgenerator samt i Kulturmiljö Hallands historiska kartöverlägg som finns i digital form. Den övergripande fornlämningsanalysen utgår från Riksantikvarieämbetets digitala register, Fornsök. Därtill har Lantmäteriets digitala visningstjänster av historiska flygbilder samt Lantmäteriets visningstjänst för geografisk topografi använts. För att uppnå större upplösning i specifika fall på LAS-datan (Lantmäteriet flygskannande laserdata) har datan bearbetats i ArcGis i syfte att uppnå en bättre kartupplösning. Ytterligare en användbar tjänst som används här är SGU:s jordartskarta, vilken också finns som visningstjänst genom Lantmäteriet. Vidare har Naturvårdsverkets nätbaserade karttjänst Skyddad natur använts för kontroll av vattenområden och eventuella skyddade biotoper. De arkeologiska lämningarna som varit underkastade arkeologiska undersökningar finns i Kulturmiljö Hallands arkiv. Fältinventeringens syfte var i första hand att kontrollera vilka ytor utmed ledningssträckningen som bedöms relevanta för grävande arkeologi och vilka ytor som kan bedömas som otillgängliga och/eller icke relevanta för en arkeologisk utredning.

Kort om socknen

Den planerade vattenledningen skall gå mellan orterna Åled och Oskarström. På vägen däremellan passerar ledningen även Sennan. Hela ledningssträckningen går i en socken, Enslövs socken.

Namnet Enslöv är gammalt, det omnämns första gången i handlingar från senare delen av 1200-talet och den första kartan över själva socknen är upptecknad 1652 (även om gränserna för socknen ej fastställdes förrän på 1860-talet). Andra gamla namn, som bedöms vara från förkristlig tid är Arlösa (söder om undersökningsområdet), Fjällgime (på västra sidan av Nissan, men i undersökningsområdets närhet) och framförallt Vrenninge (i norra delen av undersökningsområdet). Den sistnämnda orten bedöms vara det äldsta ortnamnet i Nissadalen, enligt Hedin daterat till andra århundradet efter Kristi födelse (Hedin 1965).

När det gäller de idag mest framträdande orterna i socknen, Åled och Sennan, så är dessa så kallade stationssamhällen, etablerade i slutet av 1800-talet i samband med att järnvägen byggs. Åled har fått namn efter en gård som låg vid den nuvarande bron över Nissan, endast några hundra meter från Enslövs kyrka, orten som gett namn åt socknen. I de äldre kartmaterialen finns inte namnet Åled med alls och någon omfattande byggnation vid det nuvarande samhället finns inte heller. När det gäller Sennan så har orten fått namn av den å som rinner ut i Nissan vid platsen. Med Sennan gäller samma förhållande som Åled, orten finns inte i det historiska kartmaterialet och som namn endast angivet som namn på ån Sennan. Det historiska kartmaterialet har överhuvudtaget inte givit några indikationer på eventuell historisk bebyggelse som kan vara relevant för arkeologi i ledningssträckningen då det mesta är angivet som ängsmark eller inte finns med alls.

Allmän fornlämningsöversikt

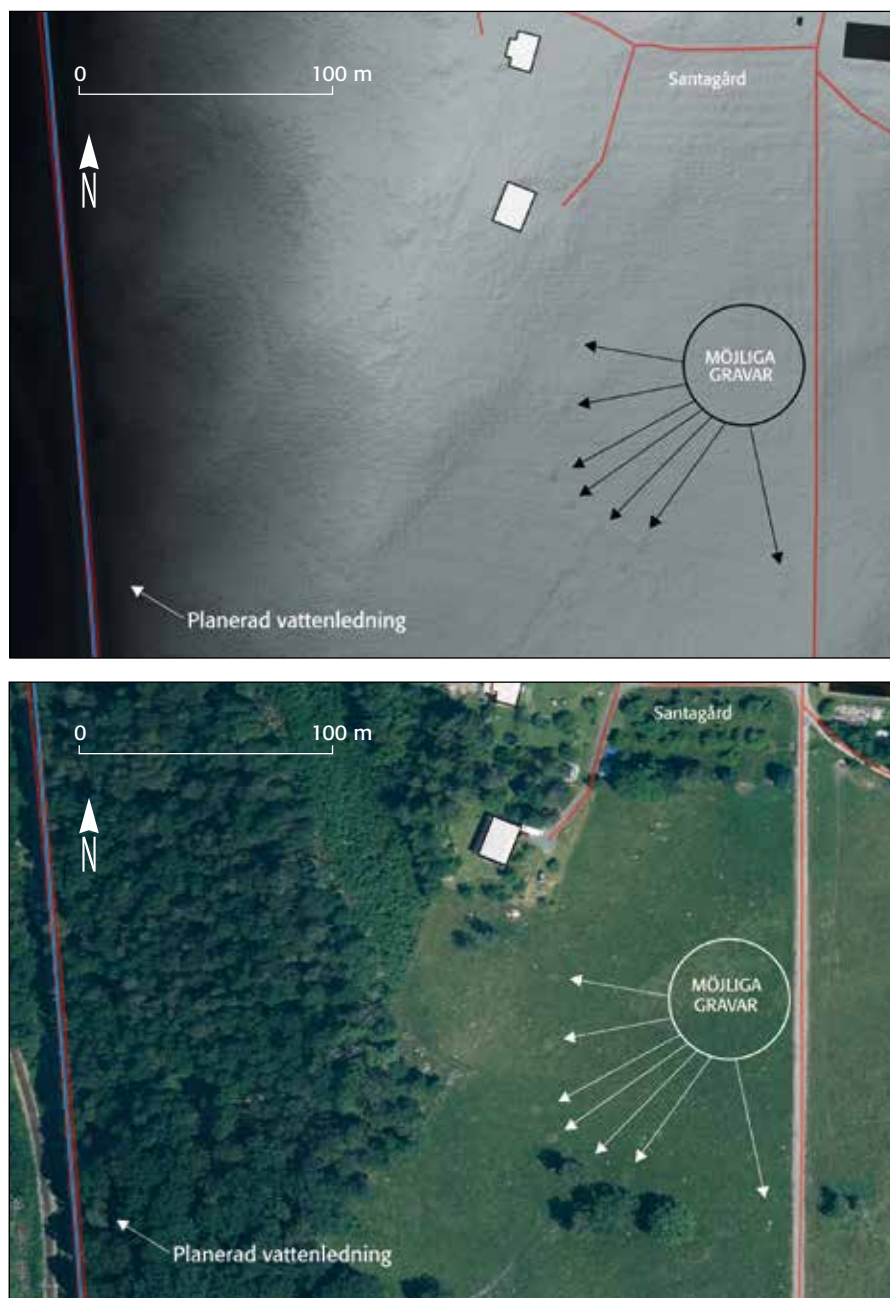
Den tänkta vattenledningen skall gå genom ett, ur kulturhistoriskt hänseende, mycket spännande landskap med ett stort tidsdjup. Undersökningsområdet präglas framförallt av Nissans dalgång, med låglänta vattennära ytor varefter drumlinen och berg tar vid längre bort från ån. Markgeologin utgörs framförallt av älsediment eller isälvsediment, med enstaka inslag av postglacial sand eller grus. I den norra delen av undersökningsområdet tar glacial sand och silt vid som det vanligaste jordarterna. Enligt SGU:s kartgenerator var området kring Åled strandbundet genom en långsmal vik eller fjord drygt 11 000 BC, vill säga under paleolitisk tid. Enligt samma kartgenerator

uppstår ett liknande förhållande ca 5000 BC, då Nissan förefaller vara en del av en grund havsvik som slingrar sig in i land, men detta är nog mer tveksamt. Däremot var förmodligen Nissan vid tiden fullt farbar utan vattenhinder från havet in till Åled där sannolikt den första forsen tog vid i det forna Nissan.

Vid en analys av registrerade lämningar som befinner sig inom en kilometer (tanken med avståndet är att täcka in Nissans dalgång) från det tänkta vattenledningssträckningen återfinns totalt 109 lämningar. Dessa fördelas på 15 olika lämningsskategorier (där somliga definitioner för enkelhetens skull blivit hopslagna) vilka fördelade sig på 62 gravar/gravfält, tio fyndplatser/ fyndsamling, sju röjningsrösen/ röjningsröseområden, sex boplatser, fem färdvägssystem, sex fornlämningsliknande lämningar, två kvarnar, två hållristningar, två härdar, två vägmärken, en plats med tradition, en skans, en historisk husgrund, en källa med tradition samt en övrig (tre gropar som möjligen kan vara naturbildningar eller grävda, oklart vad). Noterbart i denna sammanställning är att gravar och gravfält utgör mer än hälften av alla registrerade lämningar. Dessa utgörs till den absolut största delen av högar och stensättningar, alltså i huvudsak lämningar från bronsålder och sannolikt äldre järnålder. I relation till dessa gravar finns bara sex boplatser registrerade, vilket är tämligen få med tanke på den stora mängden gravar. Detta har sannolikt att göra med det generellt låga exploateringsstrycket inom undersökningsområdet. Av de sex registrerade boplatserna är fem funna vid arkeologiska undersökningar, medan den sjätte är en stor boplatz där rikligt med flinta påträffats i plöjd mark. Om något visar detta att det finns saker att finna dolda under mark. Dock, kända fornlämningar som ligger inom vattenledningens exploateringsområde utgörs endast av två stycken, boplatzen L1996:6046 och fyndplatsen L1997:1804.

Det kan även nämnas att alla fornlämningar som påträffats inte heller finns med i fornlämningsregistret. Två exempel har i studierna av undersökningsområdet påträffats. Den ena är en gravurna som påträffats i Prästhögen (L1997:1453), som ligger söder om Åleds samhälle på den östra sidan av Nissan, vilken hittades då man tog grus ur högen (Bexell 1925). Det andra exemplet är en uppgift om att Knut Kjellmark på Riksantikvariens inrådan undersökt en stenista i en skadad hög

Figur 2. Vid en studie av laserdatan kunde det ses förhöjningar utmed ett stråk kring Vrenninge i den norra delen av utredningsområdet. Dessa strukturer kunde sedan även ses på satellitbilder från 2017, då vegetationen uppenbarligen varit gynnsam vid satellitens förbiflygning. Skala 1:3000

i Sennan (Sennerdal 2009). Undersökningen av högen, vilken skall ha varit 35 meter i diameter och 3 – 4 meter hög (rämligen ansemliga proportioner, författarens anm.) utfördes 1909 och i högen påträffades en stenkista med brända ben (Lundborg 1972). Möjligen var den undersökta högen belägen i närheten av högen L1997:1917 söder om Sennans samhälle, där det finns uppgifter om att det funnits tre nu borttagna högar. Detta är dock oklart om någon av de borttagna högarna är den som Källmark undersökte.

Nordöst om Sennans samhälle, mellan Finsbo-

vägen (som går till Virsehätt) och Oskarströmsvägen finns några utspridda gårdar där namnet Vrenninge finns i fastighetsbeteckningen. Vrenninge förekommer även som ortsnamn norr om undersökningsområdet, i den östra delen av Oskarström, och namnet bedöms vara det äldsta ortsnamnet i Nissadalen (Hedin 1965). Drygt 170 meter väster om den tänkta ledningsträckningen ungefär mitt för där järnvägen korsar Nissan, kan i laserdatan ses förhöjningar som möjligen kan vara små högar eller stensättningar. Vissa av dessa syns tydligt även på satellitbilder från 2017.

Arkeologiska undersökningar i undersökningsområdets närområde från söder mot norr

Arkeologiska undersökningar i södra delen utbredningsområdet vid Åleds samhälle, i närheten av områdena A, B och C.

När det gäller den utförda arkeologin i undersökningsområdet så finns sammanlagt 10 platser som undersökts arkeologiskt i modern tid. Ytterligare två platser som dock även är värda att nämna i detta sammanhang är den i etapper delvis undersökta offerlokalen Käringsjön, L1997:5855 och L1997:6098, vilken ligger ca 2 km syd sydväst om den södra änden på vattenledningen. Platsen undersöktes först 1941 av Holger Arbman, varvid ett sällsynt rikt fyndmaterial från äldre järnålder bestående av stora keramikkärl samt av flera träföremål såsom träaskar och delar av räfsor påträffades. Käringsjön är mycket

speciell plats och är för Sverige i det närmaste unik med sitt rika fyndmaterial. Platsen återbesöktes i början av 2000-talet för ytterligare undersökningar (de tidigare undersökningarna hade helt vidtagits i själva mossen runt sjön, inte på stränderna till sjön), då man utförde arkeologiska undersökningar samt gjorde pollenanalyser i mossen. Man påträffade då kokgropar och anläggningar från framförallt yngre bronsålder. Det kan tilläggas att man då även påträffade rikligt med mesolitiska flintor, vilket bedömdes vara från äldre Maglemosekultur (ca 9000–8000 BC), samt eldstäder från samma tid (Carlie, A. 2009). Fynden vid Käringsjön speglar ett innehållsrikt landskap i Nissans dalgång under senare delen av bronsåldern och början av järnåldern.

Den andra platsen som bör nämnas är det omfattande hålvägssystem som är beläget utmed Halmstadsvägen söder om Åled på vägen bort mot Fotstad. Dessa hålvägar, sex till antalet, är mycket

Figur 3. Hålväg på vägen bort mot Fotstad. Hålvägssystemet är mycket omfattande och kan vittna om Nissadalens betydelse som kommunikationsled. Foto: Ola Kedefors. (fotonr. 2019-92-24).

djupa och synliga i terrängen. Det kan tilläggas att hålvägarna påträffas på flera platser i det kringliggande landskapet, något som indikerar att vägen upp genom Nissadalen har varit en färdsträcka i långa tider. Det har hävdats att detta hålvägssystem är en del av den mest brukade kommunikationsleden från kusten in till trakterna runt Bolmen och Värnamo i förhistorisk tid (Carlie, L. 2009). Med tanke på omfattning och djup på hålvägarna så är det inte någon omöjlighet att de brukats i långa tider.

I södra delen av undersökningsområdet, i närheten av där vattenledningen startar, utfördes en arkeologisk utredning av L1997:1670 (Enslöv 73:1). Denna undersökning resulterade inte i mer än fyndet av en härd samt två fynd av keramik och ett fynd av bränd lera. Keramiken bedömdes vara ornerad neolitisk keramik (Wranning 1997). Fynd- och anläggningsmängden bedömdes dock vara så liten att ärendet ej ledde vidare till ytterligare undersökningar. Det magra resultatet till trots så visar fynden att det finns neolitiska lämningar i närheten av undersökningsområdet. Denna lämning ligger inte långt från det som anges som område A i texten.

Dokumentation av en gropavall utförd inom fastigheten Spånstad 1:190 och 4:8 utfördes 2005. Gropavallen saknar RAÄ nr och finns därför inte i fornreg. Dock, efter undersökning bedömdes gropavallen vara gammal, troligen ur bruk så tidigt som för 200 år sedan (Bjuggner 2007).

Drygt 200 meter väster om Åleds kyrka undersöktes 2015 en boplat, L1996:7240, med lämningar från bronsålder och järnålder. Den huvudsakliga tyngdpunkten bland boplatlämningarna låg på perioden yngre järnålder med flera hus representerade (folkvandringstid–vikingatid). Platsen är på många vis intressant då den visar på en väletablerad yngre järnåldersboplat (Karlsson & Nilsson 2016). Det kan påpekas att det finns förhållandevis få liknande boplatser undersökta i södra Halland.

Arkeologiska undersökningar i centrala delarna av utredningsområdet norr om Åled i närheten av områdena D, E och F

Undersökning av L1996:6046 utfördes 2003 i samband med byggnationen av en GC-väg mellan Sennan och Åled. Vid undersökningen påträffades lämningar inom en förhållandevis liten yta. Inom

området påträffades stolphål, en kokgrop, en grop, en härd samt resterna av en hålväg. Därtill påträffades flintor och förhistorisk keramik, sannolikt av neolitiskt ursprung. Utöver dessa fynd påträffades även en mikrospånkärna av mesolitiskt ursprung. Dateringar från platsen visade på äldre bronsålder (kokgrop) och förromersk järnålder (härd). Boplaten har således ett anmärkningsvärt tidsdjup med fyndmaterial från mesolitikum och neolitikum, samt dateringar till brons och järnålder (Carlie 2004). Denna boplat ligger direkt intill den planerade vattenledningen vid det som här omnämns som område F.

Invid gården Fjällgime, inom fastigheten Fjällgime 2:3, utfördes en utredning 2008 med anledning av en planerad anläggning av en våtmark. Inom utredningsområdet, L1997:6767, finns en hålväg och det gjordes fynd av flinta, ett ämbar av järn, samt två härdar. Järnämbarret var förvisso mystiskt då det innehöll papper med tryckt text, metallbitar samt textil, men knappast av äldre datum utan från mitten av 1900-talet. Flintorna var bearbetade men av allmänt hållen karaktär (Classon 2008). Platsen är belägen på den västra sidan om Nissan, inom ett område som är omnämnt i samband med slaget vid Mared 1563.

Arkeologisk utredning av fastigheten Sten 5:6 i Sennan (strax norr om fotbollsplanen söder om Sennans samhälle) utfördes 1992. Inget av antikvariskt intresse påträffades vid denna utredning (Carlsson 1992).

Arkeologiska undersökningar i norra delarna av utredningsområdet.

Ytterligare ett mindre projekt i närområdet till den planerade vattenledningen är en undersökning av en färdväg inom fastigheten Vrenninge 3:13. Vägen (eller hålvägen) bedömes vara en del av ett äldre färdväggssystem, där denna väg förefaller gå mellan Sennan och vidare mot Skavböke och Fröslida (Carlie 1997).

Vid en utredning kopplat till en vattenledning mellan Sennan och Finnsbo påträffades 1996 invid stensättningen L1997:1613 en boplat inom fastigheten Vrenninge 1:56. Boplaten förefaller ej genererat något nytt RAÄ nr, utan är registrerad på stensättningens nummer. Vid denna plats påträffades totalt ett 60-tal anläggningar i ett förhållandevis

smalt, 1,4 meter brett, men drygt 300 meter långt schakt. Ingen datering gjord men fyndet vittnar om en omfattande fornlämningsmiljö (Wranning 1996).

Arkeologisk utredning/ undersökning av 1997:6325 (Slättåkra 87:1) i närheten av ledningssträckningens slut i Oskarström utfördes 1989. Inom fornlämningen fanns flera rösen (gravrösen och odlingsrösen). I ett av dessa påträffades flinta, keramik och brända ben (Westergaard 1989). Röset bedömdes härröra från förromersk järnålder, dock utan att ¹⁴C-analys utfördes.

Område för område - Ytor som bör utredas ur antikvariskt hänseende, samt ytor som ej förordas fortsatt utredning.

Vid fältinventeringen besiktigades hela ledningssträckningen okulärt. Syftet var här att bilda en uppfattning om vilka ytor som är möjliga att utreda med grävmaskin, samt vilka ytor som ej är lämpliga för grävande arkeologi, antingen för att potentialen att påträffa fornlämningar är låg eller där nutida byggnation gör arkeologiska insatser betydelselösa.

Fältinventeringen utfördes den 20 december, i grå och dyster väderlek, och då markerna var mycket vattenmättade. Området inventerades från söder mot norr.

Område A

I område A ingår fastigheterna Spånstad 2:29, 2:14 samt 4:20. Enligt SGU:s kartgenerator så utgörs jordarten inom området företrädesvis av älvsediment. Området börjar strax väster om Åleds reningsverk, invid Pråmvägen, och går sedan delvis i åkermark växelvis i vall åt norr. Därefter följer, efter en kortare trädkorridor, en större gräsmatta tillhörande en privat fastighet. Sedan går ledningssträckningen åter in i brukad mark och upp för en slänt mot Halmstadsvägen. Väl vid Halmstadsvägen kommer ledningen i stort gå genom privata tomter. Ledningssträckningen fram till Halmstadsvägen, en sträcka på drygt 550 meter, bör underkastas en arkeologisk utredning. Det kan tilläggas att det i närområdet, vid fornlämningen L1997:1670 (Enslöv 73:1), påträffades ornerad neolitisk keramik vid en arkeologisk utredning 1997 (Wranning 1997).

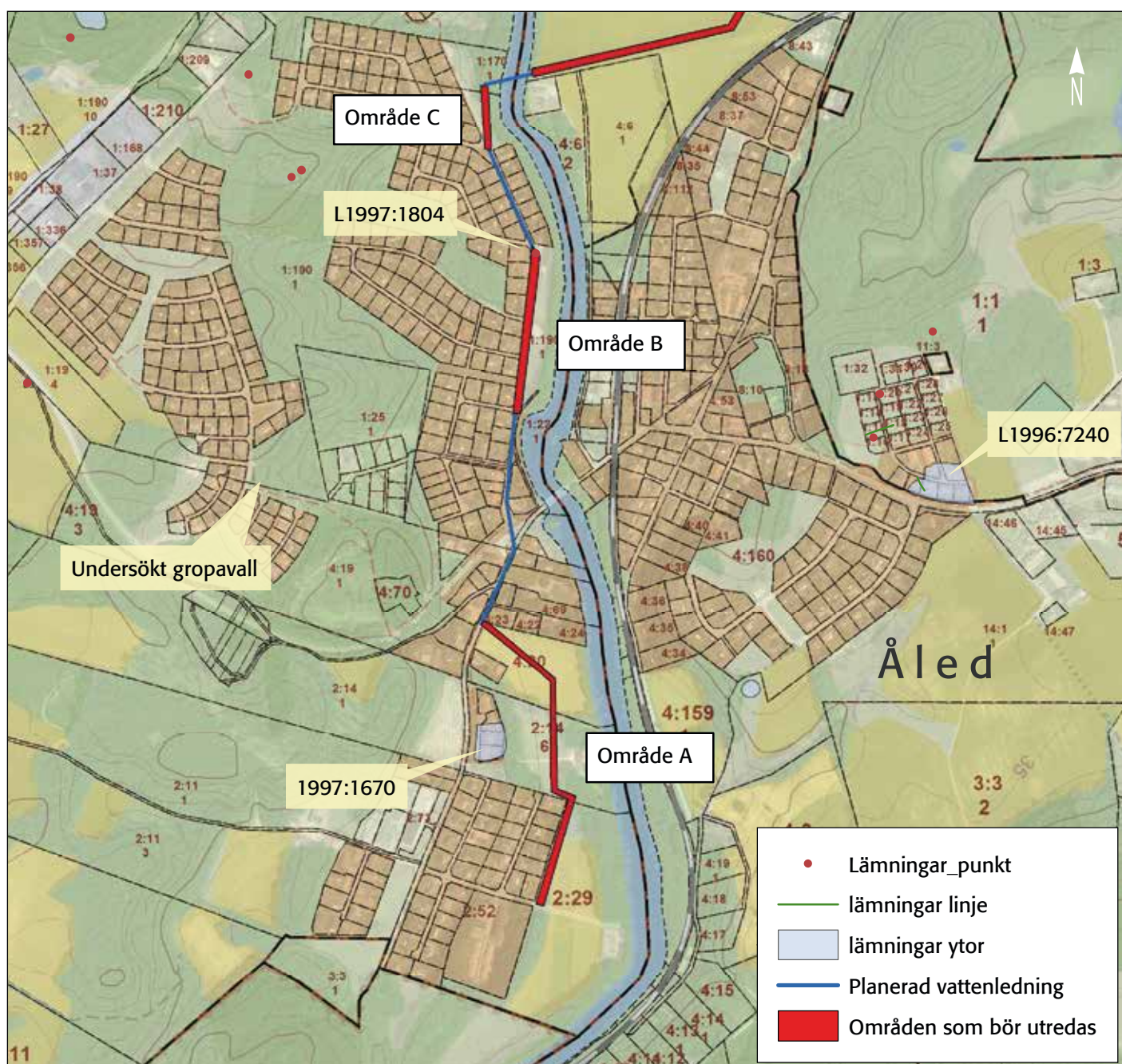
Efter den norra delen av område A följer en sträcka på drygt 350 meter med privata tomter, vägar och i allmänhet bebyggda ytor, vilka inte är lämpliga för arkeologiska insatser.

Område B

Område B är ett ca 170 meter långt område som sträcker sig utmed Nissans västra sida utmed Nissagatan och som ligger inom fastigheterna Spånstad 1:190 och 1:166. Enligt SGU:s kartgenerator utgörs jordarten av älvsediment. I den södra delen av område B finns en 100 meter lång gräsmatta. Efter gräsmattan vidtar en del byggnation. Först en lekplats och därefter två asfalterade tennisbanor. Efter tennisbanorna följer en grusad yta och därefter en inhägnad lekplats intill ett dagis. Här tar område B slut. Ur arkeologisk synvinkel är området möjligt att utreda. Om vattenledningen skall beröra tennisbanorna så kan asfalten lyftas innan schaktning. När det gäller området inne på dagisområdet, fastigheten Spånstad 1:166, så finns där en registrerad fornlämning, L1997:1804, vilket är en fyndplats. Vid platsen har det enligt uppgifter i fornreg påträffats två bitar svartbränd keramik (varav en mynningsbit) två tvärpilar, ett 15-tal flintspån samt tre skrapor. Med tanke på spånen och tvärpilarna så antyds att fynden är av neolitiskt ursprung. Tyvärr kan man idag ej granska föremålen då dessa förvarades i Åleds gamla skola, som tillhörde Enslövs hembygdsförening, men som brann ner i början av 1990-talet (muntlig uppgift, Enslövs hembygdsförening). Föremålen är därvid förkomna men har granskats vid fornminnesinventeringen 1986. Fynden ger en antydning till vad som kan finnas invid Nissans västra strand. Om vattenledningen kommer beröra dagisområdet så bör exploateringen här föregås av en arkeologisk utredning. Den 170 meter långa sträckan, område B, bör underkastas en arkeologisk utredning.

Från dagiset och mot norr följer en drygt 170 meter lång sträcka där vattenledningssträckningen tangerar flera privata tomter. Dessa ytor är mycket svåra att utreda på ett adekvat vis, varför en arkeologisk utredning här kan undantas. Det är även troligt att byggnationerna förstört eventuella förhistoriska lämningar.

Figur 4. Område A, B och C samt kringliggande fornlämningar som omnämns i texten. Skala: 1:10 000.

Område C

Område C är en ca 90 meter lång sträcka som utgörs av gräsmarker strax innan vattenledningen skall vika av under Nissan och ligger inom fastigheterna Spånstad 1:170 och 1:190. Terrängen är här ganska kuperad men lite beroende på vattenledningens exakta placering så går det att utreda området med sökschakt. I slänten ned mot Nissan går sträckningen in i en trädkorridor och här är det svårt att komma åt med grävmaskin. Även här utgörs markmiljön

av älvsediment. Närheten till Nissan gör området intressant ur arkeologisk synvinkel, framförallt med tanke på de neolitiska fynd som gjorts inte långt från platsen. Område C bör underkastas en arkeologisk utredning.

Område D

Område D sträcker sig från Nissans östra strand upp till Oskarströmsvägen inom fastigheten Enslöv 13:1, en sträcka på drygt 560 meter. Denna del av vat-

Figur 5. Norra delen av område B. På östra sidan av Nissagatan (höger i bild) syns tennisplaner, grusad plan (här med bokbuss) samt bortanför den, dagiset där L1997:1804 är belägen. Foto: Ola Kadefors. (Fotonr. 2019-92-04).

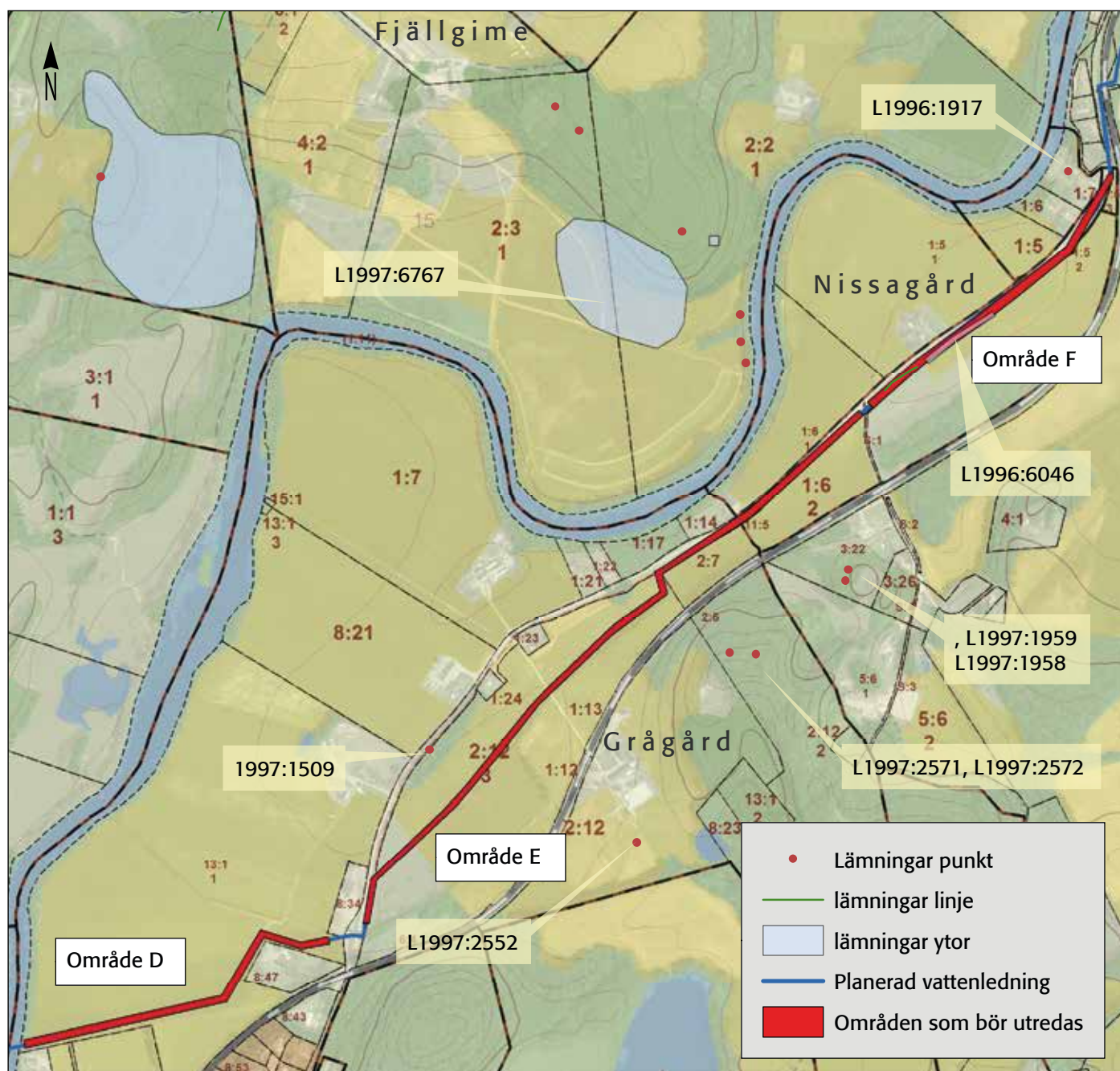
tenledningssträckningen går genom plöjd åkermark där jordarten enligt SGU:s kartgenerator består av älvsediment, företrädesvis sand och grus. Generellt är området flackt, endast svagt sluttande upp mot öster. Vid besökstillfället var marken här mycket våt och det bedömdes som svårt att komma åt ytorna med vanlig hjulgrävare när marken var för blöt. Om marken skall utredas så bör det tas i beaktande att en bandgående grävmaskin kan vara ett alternativ även om en hjulgrävare i alla avseenden är att föredra. Det finns inga registrerade fornlämningar i närheten av Område D och en besiktning av ortofoton och LAS-data ger ej heller några indikationer på förhistoriska strukturer. En analys av det historiska kartmaterialet visar att området varit ängsmark i historisk tid. Dock förefaller området ha en god potential för förhistoriska lämningar. Området är flackt, men Nissan skär djupt ner i sin flodfåra och därför har sannolikt marken varit bebod i långa tider. Område D bör underkastas en arkeologisk utredning.

Område E

Område E börjar invid den östra sidan av Oskarströmsvägen i söder och därefter går vattenledningssträckningen i ett flackt parti med betesmark mellan

en låg förhöjning väster om ledningsträckningen följt av en höglänt sluttning i öster. De fastigheter som berörs av ledningen är här Enslöv 2:12 och 2:7, samt Backen 1:6. Sträckan är drygt 1200 meter lång. I den mindre dalgången i södra delen finns även en uträtad bäck (eller ett stort öppet dike) öster om järnvägssträckningen Halmstad–Nässjö. I den norra delen av område E stiger terrängen något och vattenledningen kommer därefter löpa vidare utmed Oskarströmsvägen och därmed i ett mer höglänt läge än i den södra delen av sträckningen. I huvudsak utgörs markmaterialet av älvsediment i hela områdets sträckning men i de norra delarna övergår markmiljön till postglacial sand och grus. Enligt det historiska kartmaterialet utgörs hela delsträckan av ängsmark.

I den södra delen av område E var området vid besökstillfället mycket vattensjukt. Detta skall dock inte tas för intäkt att detta är ett beständigt förhållande, det syntes exempelvis inga kärrväxter i betesmarken i den södra delen av sträckningen, och vid inventeringstillfället var väderleken mycket våt. Dock förekommer kärrväxter i betesmarken när exploateringsområdet närmar sig den uträtade bäcken. Har finns en möjlighet att bäcken tidigare

Figur 6. Område D, E och F samt kringliggande fornlämningar som omnämns i texten. Skala 1:10 000.

meandrat. Väster om den södra delen av område E finns en lämning registrerad i fornlämningsregistret, 1997:1509, en möjlig älvkvarnsförekomst. Denna lämning är oklar i det att skålgroparna (två st) finns på ett löst block som i sin tur bär spår efter att ha sprängts. Blocket har således sannolikt flyttats till platsen. Drygt 300 meter från ledningssträckningen, ett hundratal meter söder om gården Grågård, har en slipad flintyxa påträffats (L1997:2552). På de

höglänta partierna väster om de centrala delarna av område E finns tre högar (L1997:2571, L1997:2572, L1997:1959) och en fornlämningsliknande lämning (L1997:1958) registrerade. Den fornlämningsliknande bildningen är förmodligen också en hög med tanke på det topografiska läget och närheten till en intilliggande hög. Tillsammans med den förvisso oprecist placerade skålgropslokalen och yxan så indikerar dessa högar förhistorisk aktivitet i ledning-

sträckningens närhet. Område E bör underkastas en arkeologisk utredning.

Område F

Område F börjar i söder på en höjd strax söder om gården Nissagård och sluttar sedan succesivt mot norr utmed Oskarströmsvägen. Området befinner sig inom fastigheten Backen 1:5. Jordarten här är i den södra delen isälvsediment, vilket i norr övergår till älvsediment. Vid besöksstillfället utgjordes marken av betesmark. Även i det historiska kartmaterialet visar att området varit betesmark i historisk tid. Sträckan är drygt 550 meter lång.

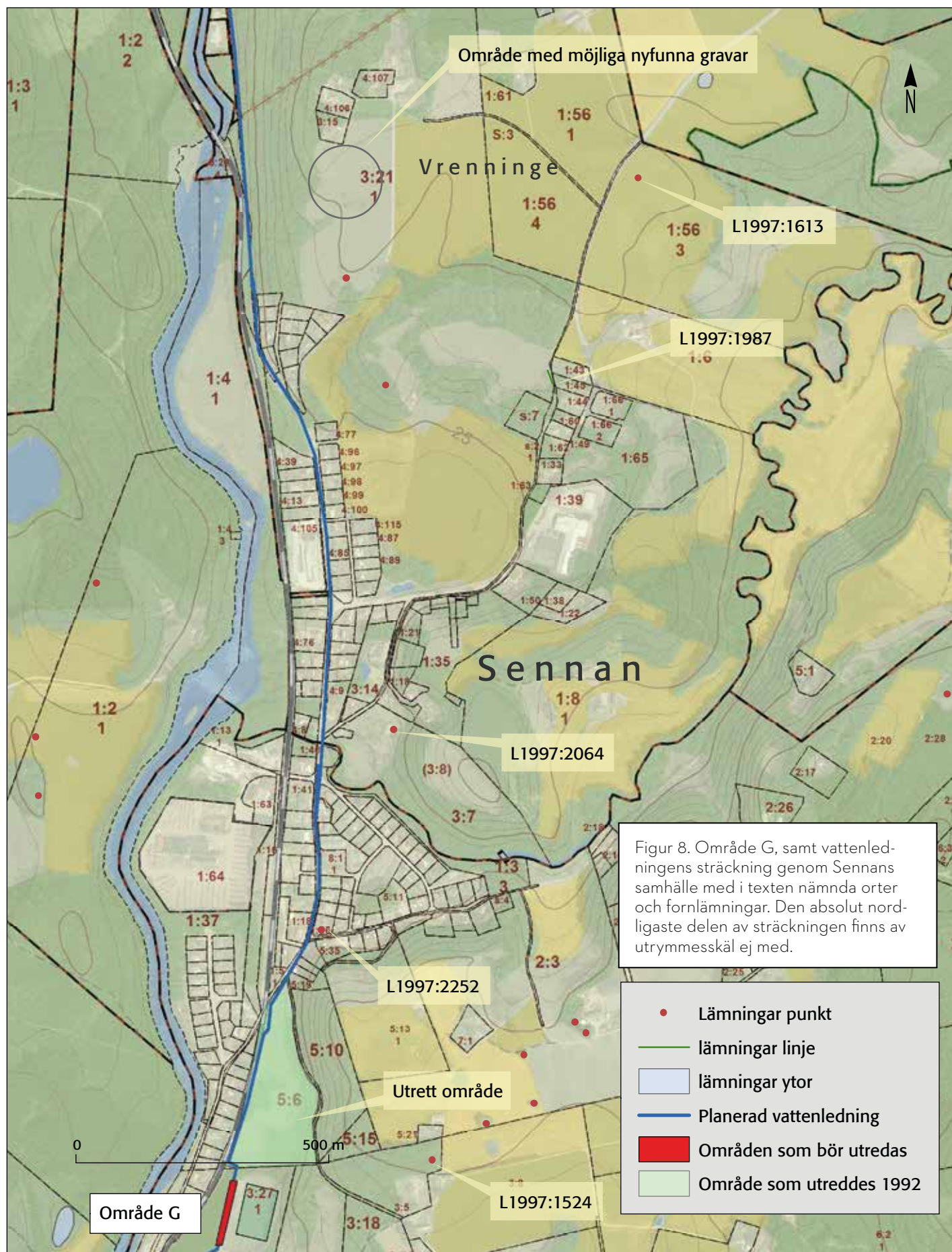
I direkt anslutning till ledningsträckningen undersöktes 1997 fornlämningen L1996:6046 (Enslöv 313), en förhistorisk boplatz med fynd och anläggningar från mesolitikum, neolitikum, äldre bronsålder och förromersk järnålder. Platsen undersöktes i samband med byggnationen av en GC-väg, något

som gjorde det undersökta området väldigt smalt. Trots detta så påträffades inom det undersökta området lämningar inom ett stort tidsspann. Vattenledningen kommer, enligt planen, passera sydost om L1996:6046 och med tanke på mängden lämningar inom den undersökta fornlämningen så kan man förvänta att man här kommer finna en fortsättning på L1996:6046. Vid besöksstillfället var marken invid L1996:6046 gräsbevuxen så några flintor eller annat förhistoriskt material kunde inte påträffas. Däremot fanns ett plöjt åkerstycke på den västra sidan av Oskarströmsvägen, ca 30 meter väster om L1996:6046:s södra ände, där det påträffades slagen flinta. Flintorna indikerar att fornlämningen L1996:6046 är vidsträckt och att den undersökta delen endast är en liten del av den totala fornlämningen. Söder om L1996:6046 påträffades även i samband med undersökningen inför GC-vägen en hålväg, L1996:6045, vilket kan vara en del av ett äldre färdvägs system (Carlie 2004).

Figur 7. Södra delen av område E utmed östra sidan av Oskarströmsvägen, och bortanför den början på område F som ligger mitt för Nissagård som syns till vänster i bild. På höjden vid Nissagård är fornlämningen L1996:6046 belägen. Foto: Ola Kadefors. (Fotonr. 2019-92-11).

I den norra delen av område F finns en registrerad fornlämning i närområdet, L1996:1917, vilket är en hög. Platsen besöktes inte då högen är belägen inne på en tomt, bakom ett hus. Enligt inventeringshandlingarna hävdar hembygdsföreningen att det vid platsen funnits ytterligare tre högar som antingen blivit bortodlade eller försvunnit i samband med bygget av järnvägen. Det kan även vara här som Knut Källmark undersökte en hög 1909. Den registrerade högen ligger endast 30 meter från Nissans strand.

Vidare kan det nämnas att det rakt väster från L1996:6046 finns en delvis undersökt fornlämning, L1997:6767, på västra sidan av Nissan. Där ligger också Fjällgime, en plats som omnämns i samband med slag vid Mared. Slaget, som utspelade sig 1563, stod mellan svenskar och danskar. Danskarna förföljde en svensk armé som försökt att belägra Halmstad. Vid slaget, som var för sin tid mycket blodigt, skingrades svenskarna. Det skall påpekas att den exakta platsen för slaget är okänt men att det på Halmstads museum finns fotanglar och blykulor funna i området som härrör från slaget, dock utan fastställd proveniens. Därvid kan det vara värt att tänka på att en framtida utredning innehåller någon form av metalledetektering, särskilt inom område E och F på motsatt sida av Nissan från Fjällgime. Område F bör underkastas en arkeologisk utredning.

Område F knyter i den norra delen av undersökningsområdet an till järnvägsbanvallen och i anslutning till den är ingen utredning meningsfull. När vattenledningen passerat under banvallen och löper vidare mot norr kommer den först gå i en befintlig väg som leder upp mot Sennans fotbollsplan. Vid kanterna av vägen finns tecken på att området blivit mycket påverkat av järnvägsbyggen, med mycket block i terrängen och på den norra sidan av vägen en utschaktad moränförhöjning. Detta antyder att marken i området är mycket påverkad byggnationen.

Område G

Område G är ett område som är ca 130 meter långt och utgörs av en fotbollsanläggning med läktare och marken är därför bevuxen med kort gräs. Området ligger inom fastigheten Sten 3:27. Enligt SGU:s kartgenerator består området av isälvsediment. Drygt 300 meter öster om exploateringsområdet finns en

hög registrerad, L1997:1524, vilken kallas för Klockekullen i trakten. Högen är registrerad som hög, v.s. sannolikt en bronsåldershög. I en omfattande hembygdsbok omnämns dock samma hög som gånggrift (Hedin 1965). Platsen är dock ej besökt vid inventeringstillfället, men det kan vara värt att vid tillfälle ta sig en titt då Hedin var mycket intresserad av förhistoria och kanske kunde haft tillfälle att beskåda högen vid en för bedömning gynnsam tidpunkt.

Ur arkeologisk synvinkel är område G svårbedömd. Den faktiska terrängen är utslätad för att passa bollspel, men om man studerar flygfoton över området från 1960 ser man att området väster om fotbollsplanen ej är skogsbevuxet, som det är idag, utan sannolikt var betesmark. Klockekullen ligger förvisso nära, men i högre topografiskt läge än område G, vilket gör att det inte nödvändigtvis indikerar att det finns förhistorisk närvaro inom område G. Dock är det fullt möjligt att dra sökshakt i området och därför bör området underkastas en arkeologisk utredning.

Det angränsande området norr om område F består av en yta, fastigheten Sten 5:6, som utreddes av Kulturmiljö Halland 1992. Vid denna utredning påträffades ingen fornlämning alls, varför området kan lämnas (Carlsson 1992).

Övriga ytor i den norra delen av undersökningsområdet

Från byn Sennan, vilken kan tilläggas är ett typiskt stationssamhälle i det att det etablerades efter bygget av järnvägen i slutet av 1800-talet och exempelvis inte alls finns med på generalstabskartan från 1867, kommer vattenledningen gå igenom de centrala delarna av samhället. Vattenledningssträckningen går här in i ett vattenskyddsområde som täcker hela Sennans samhälle.

Där Virsehultsvägen anknuter till Oskarströmsvägen finns en fornlämningsliknande bildning registrerad, L1997:2252, men denna bör betraktas som en ytterst osäker lämning. Dock, om L1997:2252 skulle komma att beröras av exploateringen så bör den underkastas en arkeologisk förundersökning, eventuellt i form av schaktningsövervakning.

Längre norrut, på den östra sidan om Oskarströmsvägen och på den norra sidan av ån Sennan

finns en plats med tradition registrerad, L1997:2064. Här finns en källa (det gamla namnet är Fälle källa) i vilken det hittats mynt från 1600-talet. Enligt traditionen offrades några mynt i källan vid bröllop, något som skall ha fortsatt genom 1800-talet. I början 1920-talet kunde det vid en kemisk analys av vattnet i källan konstateras att det innehöll låga halter radium, vilket vid tiden ansågs nyttigt och källan försökte saluföras som hälsobrunn. Källan överbyggdes med en valvbåge 1927 på vilken inskriptionen Sennans Radium-källa 1927 står inhugget (Sennerdal 2009). Detta är en kuriös plats som ej besöktes då den ligger inne på en fastighet,

men för en framtida utredning har den knappast någon större relevans.

Om man dock följer Virsehultvägen en dryg kilometer åt öster utfördes här en arkeologisk utredning inför en planerad vattenledning invid stensättningen L1997:1613. Här påträffades en stor mängd förhistoriska lämningar i form av anläggningar och fynd som bedömdes härröra från förromersk järnålder (Wranning 1996). Strax söder om denna har även färdvägen L1997:1987 undersökts (Carlie 1997).

De förhistoriska lämningarna finns i Sennans närhet, men tydligen mycket ringa nere i själva byn.

Figur 9. Exempel på terrängavsnitt vid sträckan mellan Sennan och Oskarström. Hela sträckan bedöms som olämplig för grävande arkeologi. Foto: Ola Kadefors. (Fotonr. 2019-92-21).

I övrigt finns inga lämningar registrerade i Sennans samhälle, vilket kanske inte är så konstigt med tanke på ortens relativa ungdom. Att i traditionell mening utföra en arkeologisk fältutredning utmed sträckan genom Sennans samhälle bedöms som ej görbart. Beroende på vattenledningens exakta sträckning så kommer antingen vägen grävas upp, eller också skall varje trädgård utmed Oskarströmsvägens östra sida schaktas. I ingendera fallen kan vattenledningen föregås av grävande arkeologi, utan i så fall såsom schaktningsövervakning vid själva ingreppet.

När det gäller sträckan mellan Sennans samhälle och anslutningen till Oskarströms reningsverk som är vattenledningens slutmål bedöms hela denna sträcka såsom olämplig för grävande arkeologi. Vattenledningen skall gå utmed Oskarströmsvägen där marken på den västra sidan utmed Nissan är sumpig och med en hel del block och på den östra tät intill en kraftig sluttning med omväxlande sumphålor och block. Den anlagda vägen ligger på bank och är därför betydligt högre än den omgivande terrängen, säkert en nödvändighet för att alls kunna bygga en väg här. Grävande arkeologi utmed denna sträcka bedöms som ej relevant. Likaså bedöms den eventuella fornlämningspotentialen här såsom mycket låg.

SAMMANFATTNING OCH FÖRSLAG INFÖR FORTSATTA PROJEKT

Byråinventeringen av den planerade vattenledningssträckningen har resulterat i en fördjupad bild av den kringliggande fornlämningsmiljön, fornlämningspotential inom ledningssträckningen samt klargörande vilka ytor som är tillgängliga/ relevanta för grävande arkeologi. Den totala sträcka där arkeologisk utredning är befogad utgörs av sju delområden (område A–G) med en sammanlagd sträcka om drygt 3370 meter, vilket är den sträcka som kommande beräkningar bör baseras på.

REFERENSER

- Bexell, S:P. 1925. *Hallands Historia och beskrivning*. Thulin & Ohlson, Göteborg
- Bjuggner, Lena. 2007. PM angående observationer och dokumentation av gropavall i Spånstad. Arkeologisk dokumentation 2005 (arkivrapport).
- Carlie, Anne. 2009. Käringsön – en gammal fyndplats i ny belysning. *Järnålderns rituella platser*. Utskrift 9. Stiftelsen Hallands läns museer, Kulturmiljö Halland.
- Carlie, Lennart. 1997. Halland, Enslövs socken, Vattenledning Sennan – Oskarström, Vrenninge 3:13. Arkeologisk undersökning 1996. Stiftelsen Hallands läns museum, Uppdragsverksamheten Halmstad 1997.
- Carlie, Lennart 2004. Gång och cykelväg Sennan – Åled. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2004:2.
- Carlie, Lennart. 2009. Vägval under järnåldern. *Järnålderns rituella platser*. Utskrift 9. Stiftelsen Hallands läns museer, Kulturmiljö Halland
- Carlsson, Martin. 1992. Halland, Enslövs socken, Sten 5:6. Arkeologisk utredning. Läns museet Halmstad.
- Classon, Pia. 2008, Fjällgime 2:3. Arkeologisk utredning 2008. Hallands läns museum, Kulturmiljö Halland, Uppdragsverksamheten, Halmstad 2008.
- Hedin, Harry. 1965. Enslövs kommun. Socken och kommunstyrelse i kulturhistorisk belysning. Halmstad 1965, Halmstad Boktryckeri.
- Karlsson, Simon & Nilsson, Mats. 2016. *Åled - Boplatslämningar från brons och järnålder*. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2016:3. Hallands läns museum, Kulturmiljö Halland, uppdragsverksamheten, Halmstad 2016
- Lundborg, Lennart. 1972. *Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra halland. Höks, Tönnersjö och Halmstads härader under åren 1854–1979*. Hallands Museum 2.
- Sennerdal, Robert. 2009. *Sennanboken*.
- Westergaard, Bengt. 1989. Enslövs sn. Oskarström 4:179, utredning 1989. Arkeologisk rapport, Stiftelsen Hallands läns museum, Uppdragsverksamheten Halmstad 1989.
- Wranning, Per. 1996. Halland, Enslövs socken, Vattenledning Sennan – Oskarström, Vrenninge 1:56, Barkås 1:1, Vrenninge 1:31. Arkeologisk utredning 1996. Uppdragsverksamheten Halmstad, Stiftelsen Hallands läns museer 1996
- Wranning, Per. 1997. Halland. Enslövs Socken. Spånstad 2:17. Arkeologisk utredning 1997. Uppdragsverksamheten Halmstad.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens beslutsnummer: 431-5027-2019

Eget diarienummer: 2019-297

Uppdragsgivare: Laholmsbuktens VA

Utförandetid: 23 december 2019

Personal: Ola Kadefors

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Läge: Halland, Halmstads kommun, Enslövs socken, Koordinater X: 6290165, Y 374436.
Ingen grävning utfördes. De digitala fotografierna har fotonummer 2019-92-04, 2019-92-11, 2019-92-21, 2019-92-24, Allt övrigt material är arkiverat i Kulturmiljö Hallands arkiv

Fynd: Inga fynd tillvaratogs

Prover: Inga prover

Datering: -

RAPPORTER FRÅN KULTURMILJÖ HALLAND 2020

2020:01	Lögnäs Skummeslöv RAÄ 39 och 41 SU
2020:02	Nio fornlämningar längs Suseån
2020:03	Ett hål i Hamngatan
2020:04	Boplatsaktiviteter fr tidigneolitikum och romersk järnålder invid bronsåldershög Kvibille RAÄ 35:1
2020:05	Medeltida lämningar i Storgatan, Halmstad
2020:06	Dagsås kyrka, textilförvaring och åtgärder i sakristian
2020:07	Dagsås kyrka, nytt pentryskåp
2020:08	Rosenfredsskolan uthus, Folkskolan 1, antikvarisk förundersökning
2020:09	Landa kyrka, styrsystem
2020:10	Landa kyrka, belysning
2020:11	Grev Kristoffer 13, antikvarisk förundersökning inför renovering
2020:12	Grunnarp 3:12. Underlag inför tillståndsansökan för ändring av byggnadsminne.
2020:13	Trönninge 7:47 Förenklad arkeologisk utredningsrapport
2020:14	Vattenledning Åled-Oskarström Arkeologisk utredning, Steg 1

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00
E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se